01/0014/30

นิพนธ์ต้นฉบับ

การจัดหาคำตอบ "ไม่แน่ใจ" "ไม่ทราบ" ให้ในการสำรวจทัศนคติ

Does it pay to provide for "Not sure" "Do not know" answers in attitudinal surveys

พิชิต พิทักษ์เทพสมบัติ*

Abstract : **Pichit Pitaktepsombati. 1987. Does it pay to provide for "Not Sure" "Do not Know" answers in attitudinal surveys. Thai J Hlth Resch 1(2) : 41-47**

The specific function of this analysis is to test the hypothesis that some respondents in attitudinal surveys tend to select "Not Sure" or "Do not Know" when those answers are included in multiple choice questionnaires. These are easy responses, but difficult to interpret. Concern here is with normative questions and what might be termed sensitive issues and attitudes. The author utilizes data from three self-administered questionnaires used to assess attitudes toward and acceptance of vasectomy among male leaders of villages. The questions selected for analysis dealt with three myths : (1) that vasectomy is equated with castration; (2) that it causes exhaustion; (3) that vasectomy results in impotency. The wording of the questions was identical in the three questionnaires, but in order to test the hypothesis the provision for multiple-choice responses was varied. All of the respondents in the first survey and about one-half of the respondents in the second survey were given questionnaires that included "Not Sure" and "Do not Know" as possible responses. The remaining respondents in the second survey and all of the respondents in the third survey received questionnaires with these responses deleted.

The data show that, for example, responses for "Not Sure" and "Do not Know" to the statement that vasectomy is equated with castration were checked by 40.0 percent of the participants in the first survey and by 10.3 percent of those in the second survey whose questionnaires included these as multiple response choices. Only 0.9% of the respondents from the third survey indicated that they "Do not Know".

Further analysis was undertaken of the second survey in which about one-half were given questionnaires that included the "Do not Know" choice. Thus, the sample of the second survey is divided into two groups.

Group 1 - respondents with no "Do not Know" choice. No single respondent took the effort to answer "Do not Know" to all three questions. In other words, they selected one of the standard - provided choices.

* สถาบันประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กทม. 10500

Institute of Population Studies, Chulalongkorn University, Bangkok 10500.

Group 2 - respondents with the "Do not Know" choice. Eighteen percent, 22.2 and 21.4% of this group chose the "Do not Know" choice for the 3 questions, respectively.

Thus, it confirmed the above findings.

The analysis of the responses by three samples of village leaders with similar socioeconomic backgrounds and knowledge of contraception is seen as confirming that some respondents will select "Not Sure" and "Do not Know" as easy answers when they are included in multiple choice responses. It is suggested that in general it will be preferable not to included these choices unless the researcher is convinced that the participants in a survey are well informed about the matters or issues being studied.

บทคัดย่อ : **พิชิต พิทักษ์เทพสมบัติ. 2530. การจัดหาคำตอบ "ไม่แน่ใจ" "ไม่ทราบ" ให้ในการสำรวจทัศนคติ. วารสารวิจัยวิทยาศาสตร์การแพทย์ 1(2) : 41-47**

วัตถุประสงค์ของบทความนี้ต้องการพิสูจน์สมมติฐานทางระเบียบวิธีวิจัยที่ว่า ถ้าผู้วิจัยจัดหาคำตอบ "ไม่แน่ใจ" "ไม่มีความเห็น" หรือ "ไม่ทราบ" ซึ่งเป็นคำตอบที่ง่ายในการตอบ แต่ยากในการแปลความหมาย จะทำให้ผู้ตอบมีแนวโน้มที่จะเลือกคำตอบเหล่านี้มากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะในการสำรวจที่ให้ผู้ตอบกรอกแบบสอบถามเอง และคำถามนั้นเป็นคำถามที่ยังเป็นประเด็นอยู่ เช่น คำถามเกี่ยวกับเรื่องการเมือง เรื่องเพศ เรื่องที่เชื่อผิด ๆ

ผู้วิเคราะห์ได้ใช้ข้อมูลจากโครงการวิจัยในเรื่องความรู้ ทัศนคติ และการปฏิบัติเกี่ยวกับการทำหมันชาย ซึ่งศึกษาผู้นำท้องถิ่น ได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สารวัตรกำนัน แพทย์ประจำตำบล จากอำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี เขตหนองแขมและหนองจอก กรุงเทพมหานคร อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น จำนวน 200, 340 และ 221 ท่าน ตามลำดับ ทั้งสามโครงการได้ใช้การสำรวจฯ โดยให้ผู้ตอบกรอกแบบสอบถามเอง และใช้กระบวนการในการบริหารการวิจัยอย่างเดียวกัน

ในการวิเคราะห์ ได้เลือกคำถามเกี่ยวกับทัศนคติและเป็นคำถามเดียวกันในทั้งสามโครงการ ซึ่งได้แก่

คำถามที่ 1 ท่านคิดว่าการทำหมันเหมือนการตอนหรือไม่
คำถามที่ 2 ท่านเชื่อไหมว่าการทำหมันชาย จะทำให้ไม่มีเรี่ยวแรงในการทำงาน
คำถามที่ 3 ท่านเชื่อไหมว่าการทำหมันชาย จะทำให้ผู้ชายเสื่อมสมรรถภาพทางเพศ

คำตอบสำหรับทั้งสามคำถามนี้ คือ "คิด ฯ" กับ ไม่คิด ฯ" "เชื่อ" กับ "ไม่เชื่อ" แต่สิ่งที่แตกต่างซึ่งจะช่วยให้สามารถพิสูจน์สมมติฐานดังกล่าวข้างต้นคือ ในโครงการวารินชำราบได้เพิ่มคำตอบว่า "ไม่แน่ใจ" โครงการหนองแขมและหนองจอกได้แบ่งแบบสอบถามออกเป็นสองกลุ่ม ประมาณครึ่งหนึ่งให้เพิ่มคำตอบ "ไม่ทราบ" ลงไปด้วย และอีกประมาณครึ่งหนึ่งไม่มีคำตอบนี้ให้ สำหรับโครงการอำเภอเมืองขอนแก่น ไม่มีคำตอบเหล่านี้ให้เลย

ผลจากการวิเคราะห์ ปรากฏว่าตัวอย่างจากโครงการวารินชำราบ หนองแขม หนองจอก และอำเภอเมือง ขอนแก่น ตอบว่า "ไม่แน่ใจ" หรือ "ไม่ทราบ" ในการตอบคำถามที่ 1 ในอัตราส่วนร้อยละ 40.0, 10.3 และ 0.9 ตามลำดับ การตอบคำถามที่ 2 และ 3 ก็มีลักษณะเช่นเดียวกัน

ต่อมาผู้วิเคราะห์ได้วิเคราะห์เฉพาะข้อมูลจากโครงการหนองแขมและหนองจอก ซึ่งแบบสอบถามมี 2 กลุ่มคือ

กลุ่มที่ 1 ไม่มีคำตอบ "ไม่ทราบ" เลย

กลุ่มที่ 2 มีคำตอบ "ไม่ทราบ" ให้

ผลการวิเคราะห์ปรากฏว่า ในกลุ่มที่ 1 ไม่มีผู้ตอบผู้ใดที่ตอบว่า "ไม่ทราบ" เลย ซึ่งก็หมายความว่า ผู้ตอบเลือกคำตอบ "คิด ฯ" กับ "ไม่คิด ฯ" ทั้ง ๆ ที่ถ้าหากผู้ตอบไม่ทราบหรือไม่มีความเห็นจริง ๆ ก็อาจจะเขียนคำตอบเหล่านี้ลงในที่ว่างได้ ในกลุ่มที่ 2 มีผู้เลือกคำตอบ "ไม่ทราบ" ในการตอบคำถามที่ 1, 2 และ 3 ถึงร้อยละ 18.3, 22.2 และ 21.4 ตามลำดับ

ผลจากการวิเคราะห์ดังกล่าวข้างต้นจึงอาจจะสรุปได้ว่า ผู้ตอบมีแนวโน้มที่จะตอบ "ไม่แน่ใจ" "ไม่ทราบ" มากขึ้น เมื่อมีการจัดหาคำตอบเหล่านี้ได้

1. คำนำ

ปัจจุบันได้มีการใช้การสำรวจโดยการสุ่มตัวอย่าง (Sampling Survey) อย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะในการสำรวจทัศนคติ เพราะเป็นเครื่องมือที่จะได้มาซึ่งข้อมูลตามวัตถุประสงค์ การสำรวจฯ อาจจะทำได้โดย

1) ส่งเจ้าหน้าที่ออกไปสัมภาษณ์ตามแบบสอบถาม
2) สัมภาษณ์ตามแบบสอบถามทางโทรศัพท์
3) ส่งแบบสอบถามไปทางไปรษณีย์ให้ผู้ตอบกรอกแล้วส่งกลับ (Mailed questionnaire)
4) นำแบบสอบถามไปให้ผู้ตอบกรอกเอง (Self-administered questionnaire)

เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่า การใช้วิธีที่ 1 และ 2 ได้รับอัตราการตอบของแบบสอบถามทั้งหมด หรือแต่ละข้อสูงกว่าวิธีที่ 3 หรือ 4 ทั้งนี้เพราะมีการปฏิสังสรรค์ (interaction) ระหว่างผู้ถามและผู้ตอบ จึงทำให้ผู้ตอบเกรงใจและให้ความร่วมมือมากกว่า สำหรับวิธีที่ 3 และ 4 ถึงแม้จะมีข้อเสียเปรียบ แต่ก็ได้มีการใช้เพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ เพราะมีข้อได้เปรียบหลายประการ เช่น ประหยัด เหมาะสำหรับการสำรวจฯ ในเรื่องที่ไวต่อความ-รู้สึก (sensitive) เรื่องส่วนตัว เช่น เรื่องพฤติกรรมในทางการเมือง และเพศ เป็นต้น

เมื่อมีการใช้การสำรวจฯ วิธีที่ 3 และ 4 มากขึ้น ประเด็นที่ควรจะได้รับการพิจารณาในแง่การออกแบบการวิจัยคือ การที่จะได้รับคำตอบมากที่สุดเท่าที่จะมากได้ ซึ่งมีประเด็นที่สำคัญอยู่ 2 ประการ คือ

1. **อัตราการตอบรวม (Overall response rate)** หมายถึงจำนวนแบบสอบถามที่ผู้ตอบตอบแล้วและได้รับคืน เช่น ส่งแบบสอบถามไปให้ตัวอย่างทั้งหมด 100 คน ได้รับตอบกลับ 70 คน อัตราการตอบรวมเท่ากับร้อยละ 70

2. **อัตราการตอบเฉพาะคำถาม (Specific question response rate)** ผู้ตอบบางคนที่ตอบแบบสอบถามอาจจะไม่ตอบทุกข้อ ทั้งนี้อาจจะเนื่องมาจากสาเหตุต่าง ๆ หลายประการ

การที่จะให้ได้มาซึ่งอัตราการตอบรวมสูงที่สุด ย่อมขึ้นอยู่กับกลยุทธในการออกแบบการวิจัยที่จะดึงดูดให้ผู้ตอบตอบแบบสอบถาม เช่น การมีจดหมายแนะนำการวิจัยจากองค์การที่มีชื่อเสียง การให้ของตอบแทน ฯลฯ อัตราการตอบของการสำรวจฯ เท่าที่ผ่านมาที่ต่ำสุดประมาณร้อยละ 10 และสูงสุดประมาณร้อยละ 99

สำหรับอัตราการตอบเฉพาะคำถามนั้น ถึงแม้ว่าผู้วิจัยจะได้รับคืนแบบสอบถาม อาจจะมีบางกรณีที่คำถามบางคำถามได้รับการตอบน้อย ทั้งนี้อาจจะเนื่องมาจากการตั้งคำถามไม่ดีพอ คำถามในเรื่องที่ไวต่อความรู้สึก ข้อ-

ผิดพลาดเหล่านี้อาจจะแก้ไขให้ลดน้อยลงได้โดยการทดสอบแบบสอบถาม แต่มีอีกกรณีหนึ่งที่จะนำมาวิเคราะห์ในที่นี้ก็คือ ในกรณีที่มีการจัดหาคำตอบที่ว่า "ไม่แน่ใจ" "ไม่มีความเห็น" "ไม่ทราบ" แต่ละคำถามจะทำให้ผู้ตอบมีแนวโน้มที่เลือกคำตอบเหล่านี้หรือไม่ คำตอบเหล่านี้มีสิ่งชี้บ่ง (implication) ต่อผลของการวิจัย

2. วัตถุประสงค์

บทความนี้ต้องการพิสูจน์สมมติฐานทางระเบียบวิธีวิจัยว่า การจัดหาคำตอบ "ไม่แน่ใจ" "ไม่มีความเห็น" "ไม่ทราบ" จะทำให้ผู้ตอบมีแนวโน้มที่จะเลือกคำตอบเหล่านี้มากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะการสำรวจโดยการสุ่มตัวอย่างแบบที่ส่งแบบสอบถามไปทางไปรษณีย์ให้ผู้ตอบกรอกแล้วส่งกลับ และวิธีที่นำแบบสอบถามไปให้ผู้ตอบกรอกเอง (วิธีที่ 3 และ 4) และภายใต้เงื่อนไขที่ว่า คำถามนั้นอาจจะเป็นคำถามที่ยังเป็นประเด็น (issue) เช่น เรื่องที่ไวต่อความรู้สึก (sensitive) เรื่องที่เชื่อกันผิด ๆ (myth) หรือ เรื่องที่เกี่ยวกับบรรทัดฐานของสังคม ไม่ใช่คำถามทั่ว ๆ ไป เพราะคำถามทั่ว ๆ ไป การจัดหาคำตอบเหล่านี้ให้หรือไม่ก็ตาม ไม่น่าจะมีผลต่ออัตราการตอบ หรือถ้ามีก็ไม่น่าจะมากนัก

3. ระเบียบวิธีวิจัย

รายงานวิจัยฉบับนี้ใช้ข้อมูลจากการสำรวจโดยการสุ่มตัวอย่าง โดยให้ผู้ตอบกรอกแบบสอบถาม 3 โครงการ ซึ่งผู้เขียนรายงานได้มีส่วนร่วมโดยตรงในฐานะที่ปรึกษาโครงการ โครงการวิจัยเหล่านี้ได้แก่*

1. โครงการวิจัยเรื่อง "ความรู้ ทัศนคติ และการปฏิบัติเกี่ยวกับการทำหมันชายของผู้นำท้องถิ่นอำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี" ซึ่งดำเนินการโดย นายนพดล สาลิบุตร เมื่อเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2528 โครงการวิจัยนี้เป็นหนึ่งของหลักสูตรนายอำเภอรุ่นที่ 25 วิทยาลัยปกครอง กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย ในการศึกษาครั้งนี้สามารถรวบรวมข้อมูลจากผู้นำท้องถิ่นได้จำนวน 200 ท่าน

2. โครงการวิจัยเรื่อง "ความรู้ ทัศนคติ และการปฏิบัติเกี่ยวกับการทำหมันชายของผู้นำท้องถิ่นในเขตกรุงเทพมหานคร" ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของวิชา "การวางแผนแบบการวิจัย" ของภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งผู้เขียนรายงานการวิจัยฉบับนี้เป็นอาจารย์ผู้สอน โดยมีนิสิตระดับบัณฑิตศึกษา จำนวน 8 ท่านเป็นผู้ออกแบบการวิจัย รวมทั้งเก็บรวบรวมและประมวลผลข้อมูล และได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในเดือน กันยายน 2528 *การเก็บรวบรวมข้อมูลในครั้งนี้ได้ดำเนินการเฉพาะในเขตหนองแขมและหนองจอกเท่านั้น* ทั้งนี้เนื่องมาจากข้อจำกัดในเรื่องเวลาและเงินทุนในการวิจัย และสามารถรวบรวมข้อมูลจากผู้นำท้องถิ่นจำนวน 340 ท่าน

3. โครงการวิจัยเรื่อง "ความรู้ ทัศนคติ และการปฏิบัติเกี่ยวกับการทำหมันชายของผู้นำท้องถิ่นในเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น" ซึ่งเก็บรวบรวมข้อมูลโดยคุณ ภาวินี เพ็งศาสตร์ นิสิตระดับบัณฑิตศึกษา ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อเดือน มกราคม 2529 ซึ่งสามารถรวบรวมข้อมูลจากผู้นำท้องถิ่น ได้จำนวน 211 ท่าน

กระบวนการในการวิจัยของทั้ง 3 โครงการ ดำเนินการในลักษณะเดียวกันคือ

- ติดต่อขอความร่วมมือจากท่านหัวหน้าเขต นายอำเภอ ในการทำการวิจัย
- ไปทำการเก็บรวบรวมข้อมูลในวันประชุมประจำเดือนของเขต อำเภอ
- แจกแบบสอบถามให้แก่ *ผู้นำท้องถิ่นทุกคนที่มาประชุมในห้องประชุม* โดยมีนักวิจัยของโครงการเป็นผู้อธิบาย

---

*ผู้เขียนขอขอบพระคุณผู้วิจัยของทั้งสามโครงการที่ได้อนุญาตให้ใช้ข้อมูล

ถึงวัตถุประสงค์โดยคร่าว ๆ วิธีการตอบ อ่านคำถามแต่ละข้อให้ผู้นำท้องถิ่นฟัง พร้อมทั้งอธิบายความหมายของคำถามบางคำเท่าที่จำเป็น

– การตอบแบบสอบถาม ใช้เวลาประมาณ 30–40 นาที

การดำเนินการวิจัยได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีจากผู้นำท้องถิ่น เจ้าหน้าที่ของเขตและอำเภอ

4. ผลการวิจัย

สำหรับลักษณะโดยทั่วไปของตัวอย่างในการวิเคราะห์ครั้งนี้ ซึ่งได้เสนอไว้แล้วในรายงานการวิจัยเรื่องความรู้และทัศนคติของผู้นำท้องถิ่นในเรื่อง ประชากรและการทำหมันชาย (การประชุมทางวิชาการสถิติประยุกต์ครั้งที่ 6 หน้า D2-2-D1-12, พฤษภาคม 2529) อาจจะกล่าวโดยสรุปได้ว่า ตัวอย่างจากทั้งสามโครงการมีลักษณะทางเศรษฐกิจ สังคม และทัศนคติในเรื่องประชากรคล้ายคลึงกัน และไม่ปรากฏว่ามีลักษณะอะไรที่แตกต่างกันอย่างเด่นชัด

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่า การจัดหาคำตอบเหล่านี้ให้ อาจจะเป็นปัญหาเฉพาะบางคำถามเท่านั้น เพราะฉะนั้นในการวิเคราะห์ครั้งนี้จะเลือกมา 3 คำถาม ที่คิดว่าอาจจะเป็นประเด็นหรือปัญหาได้ และเป็นคำถามเกี่ยวกับทัศนคติและเป็นคำถามเดียวกันในทั้งสามโครงการ คำถามเหล่านี้คือ

1. "ท่านคิดว่าการทำหมันชายเหมือนกับการตอนหรือไม่" ต่อไปจะใช้ Q.1
2. "ท่านเชื่อไหมว่าการทำหมันชาย จะทำให้ไม่มีเรี่ยวแรงในการทำงาน" ต่อไปจะใช้ Q.2
3. "ท่านเชื่อไหมว่าการทำหมันชาย จะทำให้ผู้ชายเสื่อมสมรรถภาพทางเพศ" ต่อไปจะใช้ Q.3

คำตอบที่เป็นมาตรฐานสำหรับสามโครงการก็คือ เชื่อ ไม่เชื่อ ยกเว้นโครงการวารินชำราบ ได้เพิ่มคำตอบ "ไม่แน่ใจ" และสำหรับโครงการหนองแขมและหนองจอกผู้เขียนได้เพิ่มคำว่า "ไม่ทราบ" ลงในคำตอบของคำถามทั้งสาม ประมาณครึ่งหนึ่งแบบสอบถามทั้งหมด และให้แจกโดยวิธีสุ่ม โดยสรุป

1. ทั้งสามโครงการถามคำถามเดียวกัน และคำตอบเดียวกัน
2. โครงการวารินชำราบได้เพิ่มคำตอบ "ไม่แน่ใจ" ใน Q.1, Q.2 และ Q.3
3. โครงการหนองแขมและหนองจอก ซึ่งเดิมไม่มีคำตอบที่ว่า "ไม่ทราบ" ใน Q.1, Q.2 และ Q.3 ผู้เขียนได้เพิ่ม (โดยการเขียนด้วยลายมือลงในคำตอบของคำถามทั้งสาม) คำตอบที่ว่า "ไม่ทราบ" ประมาณครึ่งหนึ่งของแบบสอบถามทั้งหมด เพื่อยืนยันผลของการวิจัยโครงการวารินชำราบ ที่พบก่อนหน้านี้

ผลจากตาราง เป็นที่ปรากฏแน่ชัดว่า การจัดหาคำตอบ "ไม่แน่ใจ" ในกรณีของโครงการวารินชำราบ และคำตอบ "ไม่ทราบ" ในกรณีของโครงการหนองแขม หนองจอก มีผลทำให้ผู้ตอบแบบสอบถาม เลือกคำตอบเหล่านี้มากกว่าโครงการที่ไม่ได้จัดหาคำตอบอย่างเห็นได้ชัดเจน เช่น กรณีของ Q.1 ซึ่งมีอัตราส่วนของคำตอบที่ว่า "ไม่แน่ใจ ไม่ตอบ" ถึงร้อยละ 40.0 สำหรับผู้ตอบจากโครงการวารินชำราบ และร้อยละ 10.3 ตอบว่า "ไม่ทราบ" สำหรับผู้ตอบจากโครงการหนองแขม หนองจอก และมีเพียงร้อยละ 0.9 ของผู้ตอบจากโครงการเมืองขอนแก่นที่ตอบว่า "ไม่ทราบ" ในกรณีของ Q.2 และ Q3 ก็พบในลักษณะเดียวกัน ดูตาราง

การตอบคำถาม

คำถาม	วารินชำราบ	หนองแขม หนองจอก	เมืองขอนแก่น
Q.1			
ไม่ใช่	39.0	40.3	55.9
ใช่	21.0	35.6	34.6
ไม่ทราบ[1]	–	10.3	0.9
ไม่ตอบ[2]	–	13.8	8.5
ไม่แน่ใจ ไม่ตอบ[3]	40.0	–	–
รวม	100.0 (200)	100.0 (340)	100.0 (211)
Q.2			
ไม่เชื่อ	50.5	63.2	67.3
เชื่อ	13.0	18.5	25.6
ไม่ทราบ	–	9.1	–
ไม่ตอบ	–	9.1	7.1
ไม่แน่ใจ ไม่ตอบ	36.5	–	–
รวม	100.0 (200)	100.0 (340)	100.0 (211)
Q.3			
ไม่เชื่อ	46.5	62.6	71.1
เชื่อ	14.4	18.8	25.1
ไม่ทราบ	–	9.4	–
ไม่ตอบ	–	9.1	3.8
ไม่แน่ใจ ไม่ตอบ	39.0	–	–
รวม	100.0 (200)	100.0 (340)	100.0 (211)

[1] และ [2] ทั้งโครงการหนองแขมและหนองจอก เมืองขอนแก่น ไม่ได้มีคำตอบ "ไม่ทราบ" "ไม่ตอบ" ให้เลย

[3] ในการให้รหัสของโครงการวารินชำราบ ได้รวมคำตอบ "ไม่แน่ใจ" และ "ไม่ทราบ" เข้าด้วยกัน ทั้งนี้เพราะอัตราส่วนของการไม่ตอบมีน้อยมาก

เพื่อเป็นการวิเคราะห์ในรายละเอียดยิ่งขึ้น ผู้เขียนได้นำแบบสอบถามของโครงการ หนองแขม หนองจอก จำนวน 340 เล่ม แต่ปรากฏว่าได้สูญหายไปหลังจากที่ได้ประมวลผลเรียบร้อยแล้ว และเหลือเพียง 284 เล่ม จากจำนวน 284 เล่มนี้ ได้แบ่งออกเป็น 2 กลุ่มคือ

1. กลุ่มที่คำถาม Q.1, Q.2 และ Q.3 ไม่ได้เติมคำว่า "ไม่ทราบ" ซึ่งมีจำนวน 158 เล่ม ผลปรากฏว่า *ไม่มีผู้ตอบผู้ใดเลยที่ใช้ความพยายามที่จะตอบว่า "ไม่ทราบ" นั่นคือผู้ตอบได้เลือกคำตอบที่จัดหาให้ หรือไม่ตอบคำถามเลย*

2. กลุ่มที่คำถาม Q.1, Q.2 และ Q.3 ได้เพิ่มคำตอบ "ไม่ทราบ" ซึ่งปรากฏว่าผู้ตอบเลือกคำตอบที่ว่า "ไม่ทราบ" ดังต่อไปนี้

Q.1 เลือกตอบว่า "ไม่ทราบ" ร้อยละ 18.3
Q.2 เลือกตอบว่า "ไม่ทราบ" ร้อยละ 22.2
Q.3 เลือกตอบว่า "ไม่ทราบ" ร้อยละ 21.4

ผลจากการวิเคราะห์จึงเป็นการยืนยันข้อค้นพบในตารางที่ 1

5. สรุปและเสนอแนะ

ข้อมูลจากสามโครงการ ซึ่งศึกษาตัวอย่างที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน ถามคำถามเดียวกัน โครงการหนึ่งจัดหาคำตอบ "ไม่แน่ใจ" ให้แก่ผู้ตอบทุกคน อีกโครงการหนึ่งได้จัดหาคำตอบ "ไม่ทราบ" ให้แก่ผู้ตอบประมาณครึ่งหนึ่ง อีกโครงการหนึ่งไม่ได้จัดหาคำตอบ "ไม่แน่ใจ" "ไม่ทราบ" ให้เลย แสดงให้เห็นว่าผู้ตอบมีแนวโน้มที่จะเลือกคำตอบเหล่านี้มากขึ้น อย่างเห็นได้ชัดเจน

การพบในลักษณะนี้น่าจะนำไปสู่ข้อเสนอแนะบางประการดังต่อไปนี้ นั่นคือสำหรับคำถามที่ยังเป็นประเด็น (issue) การจัดหาคำตอบ "ไม่แน่ใจ" "ไม่ทราบ" อาจจะไม่เป็นผลดีต่อผลการวิจัยนัก ทั้งนี้เพราะผู้ตอบมีแนวโน้มที่จะเลือกคำตอบเหล่านี้ ซึ่งเป็นคำตอบที่มีความหมายคลุมเครือ ไม่ทราบทิศทางแน่นอน และยากต่อการแปลความหมาย และการให้ข้อเสนอแนะในทางปฏิบัติอย่างมีความหมาย ในทางตรงกันข้าม การทราบว่าผู้ตอบ "ไม่ทราบ" "ไม่แน่ใจ" อาจจะมีความหมายในตัวของมันเอง ซึ่งอาจจะดีกว่าการไม่จัดหาคำตอบเช่นนี้ให้เลยทำให้ผู้ตอบต้องเลือกคำตอบอื่นเลย เช่น ไม่เชื่อ ทั้ง ๆ ที่ตัวเองยังไม่ทราบหรือไม่มีความเห็นในเรื่องนั้น ๆ เลย ข้อเสนอแนะที่ได้กล่าวมาแล้วมีทั้งที่เห็นด้วย และไม่เห็นด้วยในการจัดหาคำตอบประเภทเหล่านี้ แต่ในขั้นสุดท้ายแล้ว ผู้เขียนยังใคร่ขอเสนอแนะว่า โดยทั่วไป ถ้า *ไม่จัดหา* คำตอบเหล่านี้ให้ น่าจะเป็นผลดีต่อการวิจัยมากกว่า และถ้าจะ *จัดหาคำตอบ* ให้ ควรจะกระทำเฉพาะกรณีที่เชื่อได้ว่าผู้ตอบน่าจะมีความรู้ หรือรู้เรื่อง เรื่องที่กำลังถามอยู่